

Litteratur og Kritik.

Konrad Barner: Familien Rosenkrantz's Historie. I. Fra de ældste Tider til Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. Med 5 kobbertrykte Segltavler. Kjøbenhavn 1874. (290 Sider stor Octav, med tilhørende Diplomatarium 1355—1499, 207 Sider.)

Familien Rosenkrantz har igjennem Aarhundreder indtaget en saa betydelig Stilling i Danmark og afgivet en saa stor Række af fremtrædende Personligheder, at enhver, der har Interesse for dansk Historie, ikke kan andet end glæde sig over, at dens Historie er bleven gjort til Gjenstand for en omhyggelig og flittig Undersøgelse, om denne end for Øjeblikket ikke er naaet videre frem indtil omtrent Aar 1500 eller kort derefter. Fortjenesten herfor tilkommer dels Kammerherre Stiftamtmand Baron G. Rosenkrantz, der har givet Initiativet til Værkets Fremkomst og i Forening med andre Medlemmer af Slægten har baaret de meget betydelige Omkostninger, som et saa stort, smukt udstyret, med et værdifuldt Diplomatarium og kobbertrykte Seglaftryk forsynet Værk medfører, dels selvfølgelig Forfatteren, der med stor Flid har samlet sit betydelige Materiale. Det er efter Forordet Meningen, at Værket skal fortsættes, og Materialet til 2den Del synes at ligge saa godt som rede; men uagtet denne bebudes snart at kunne følge, er der dog nu gaaet fire, paa femte Aar, uden at dette er lykkedes. Meget kan hertil muligvis den Omstændighed have bidraget, at Forfatteren i Mellemtiden har

faaet en vigtig Embedsstilling, der lægger stærkere Beslag paa hans Tid. Det maa dog i høj Grad ønskes, at det maa lykkes Forfatteren paa en eller anden Maade at overvinde disse Vanskeligheder, da Værket nu kun er et Brudstykke, da de største og vigtigste Afsnit, hvor Familien har frembragt sine største Mænd, endnu staa tilbage, og da det desuden ogsaa maa være i deres Interesse, der have bekostet Udgivelsen, at disse baade med Hensyn til Familiens egen Historie og i almindelig historisk Henseende vigtigste Afsnit blive behandlede. I det Haab, at dette vil ske, og for indirekte at bidrage hertil ved at henvende Opmærksomheden paa, hvad det alt foreliggende Værk indeholder, samt for at fremdrage et og andet Punkt, der syntes Anmelderen omtvisteligt, ere nedenstaaende Bemærkninger skrevne.

Det gjælder om genealogiske Værker saa vel som om topografiske, at hvis deres Interesse ikke skal indskrænkes til et temlig ringe Omfang, til kun at have Betydning for enkelte faa Forskere eller for en enkelt Families Medlemmer og den enkelte Egn Beboere, maa Hensynet til det almindelige aldrig tabes af Syne. Gjennem den enkelte Families eller den enkelte Egn Skjæbne gjennem Tiderne maa man stadig føle den almindelig historiske Udvikling, se det hele Lands eller Folks Tilstande afspejle sig. Det er den usynlige Baggrund, der skal give det enkelte, maaske i og for sig ofte ringe og ubetydelige, en højere og mere universel Betydning. Jo større og jo mere fremtrædende vedkommende By eller Egn er, jo rigere og fyldigere det Liv er, som vedkommende Slægt har ført, enten i ydre eller indre Henseende, desto mere vil dette Hensyn af sig selv gjøre sig gjældende, men desto vanskeligere bliver Opgaven for vedkommende Forfatter, desto større blive de Fordringer, der stilles til ham, — at han skal føre Læseren sikkert og rolig gjennem de vekslede Tider. Vi tør ingenlunde sige, at Forfatteren af dette Værk i et og alt har naaet at fyldestgjøre denne Fordring. Hvad Værkets Form angaar, synes han os at have taget for meget med, eller i al Fald at have ofret de mindre fremtrædende Personer eller de mindre væsentlige Tildragelser i den enkelte Persons Historie for megen

Plads istedenfor at sammentrænge saa meget som muligt om de enkelte mere fremtrædende Medlemmer af Familien, som derfor oftere komme til at staa i et mindre klart Lys, end de i og for sig fortjene. Man taber oftere det klare Billede af Personligheden under de mange Optegnelser om Skødebrev og Ejendomsoverdragelser eller den omhyggelige Optegnelse af de mange Rigsraadsforhandlinger, hvori Personen har deltaget. Læseren maa oftere saa at sige konstruere sig Billedet ud af Mængden. Dog maa man her ingenlunde glemme, at Overleveringen for det her omhandlede Tidsrums Vedkommende lægger en Forsker store Vanskeligheder i Vejen, idet det er overordentlig sjældent, at man hører andet om en Person, end at han har kjøbt eller solgt, ofte endog kun, at han har været Vidne ved en andens Salg, eller at han har deltaget i denne eller hin Statsakt. Det er ved et saadant Stof, at Historikerens skabende Syn skal vise sig, at Personligheden for hans indre Øje skal træde ud af den uendelige Mangfoldighed med et bestemt Præg, som daadskraftig og virksom, som en Magt i Samfundet eller som en Ubetydelighed, og at han skal forstaa at give sin Læser det samme Indtryk.

Anmelderen, der selv tilfulde kjender Vanskelighederne ved at konstruere sig et klart Billede af den Tids Personligheder, vil dog bede Forf. om at betragte ovenstaaende Ytringer mere som Vink for Fremtiden end som Kritik af det alt leverede. Thi for Anm. staar det temlig tydeligt, at hvis Fortsættelsen af Værket ikke skal voxe op til mange lige saa store Dele som den foreliggende, vil en forandret Plan af Værket i de antydede Retninger af sig selv gjøre sig gjældende. Et meget rigt Stof staar nemlig endnu tilbage. Selv fra Reformations-tiden staar tilbage af mere betydelige Mænd Kristiern II's Hofmester, Ridder Niels Eriksen til Vallø, hans Sønner, Rigsraad Oluf Rosenkrantz og Ridder Henrik Rosenkrantz til Bjørnholm, Kansler Gotskalk Eriksen, til hvis Historie der findes et meget righoldigt Materiale i Kristiern II's efterladte Arkiv (i Norge og Kbhvn.), Holger Holgersen til Boller, Otte Holgersen og hans Børn med deres store norske Arv og de dermed forbundne højst interessante Stridigheder, der af sig selv ville

føre Forf. ind paa Datidens interessante norske Forhold. Og hvilken uendelig stor Betydning have saa ikke, selv i Sammenligning med disse ingenlunde ubetydelige Mænd, Rosenkrantzerne fra Frederik II's og Kristian IV's Tid og senere Gunde og Oluf Rosenkrantz! Skulle disse Mænd, til hvis Historie der er ganske anderledes righoldige Kilder end til de tidligeres, ikke blive ligefrem stifmoderlig behandlede, skulle deres Liv og Færd, ikke blot deres Godskjøb, men ogsaa deres Lærdom og Statsmands-Dygtighed, de Ideer, de bevidst eller ubevidst kæmpede for, Adelsvælden og senere Kampen mod Enevælden, — skal alt dette fremstilles fyldig og klart, ja saa maa der skæres meget af paa andre Punkter. Ingenlunde er det derfor Anmelderens Mening, at Familiens Biograf skal udelukke de mindre betydelige Medlemmer af Familien; men det henstilles til Overvejelse, om ikke meget kan sammentrænges under en kort skematisk Form, under Stamtavlerne eller som et Slags Anmærkninger til Stamtavlerne, hvor alt det faktiske Stof, Fødselsdage og Dødsdage, Godsbesiddelser og Udnævnelser osv. opføres; thi ved en stor Mængde af Personerne vil det kun være paalidelige Oplysninger om disse Data, som have Betydning. Mange af Personerne ville desuden som Bipersoner helt naturlig kunne grupperes om Hovedpersonen.

Hvad den almindelige historiske Baggrund angaar, er der hos Forf. en kjendelig Stræben efter at give den. Om han i den Henseende altid er heldig, er et andet Spørgsmaal. Adskilligt vilde vistnok saaledes kunne indvendes mod den Skildring af Adlens Udvikling, der gives som Indledning; da dette i og for sig vanskelige Spørgsmaal imidlertid senere har været Gjenstand for grundige Undersøgelser (Kinch, A. D. Jørgensen), skal Anm. ikke komme nærmere ind herpaa. Af og til synes Forfatteren at jage efter at være pikant, efter en vis Aandrig-
hed, der ikke altid falder heldig ud, f. Ex. Sammenligningen S. 108—9 af Dronning Margretes og hendes Efterfølgeres med vor Tids Skandinavisme: „Midlerne, der nu tilsigtes anvendte, ere vidt forskellige fra Fortidens, men man glemmer, at Maalet er det Samme, det Maal, at ville forene tre, medens Livet i enhver Retning lærer, at en varig Forening kun kan dannes

af to“. Maaske kan Forf. have Ret; men mon Livet ikke skulde lige saa hyppig lære netop det modsatte, at hvor to indgaa et Fællesskab, bliver det den stærkere, der kommer til at herske, eller ogsaa sprænges Forbindelsen efter kortere eller længere Tids Forløb? Og mon Historien ikke netop skulde end mere bekræfte dette for Slatsforbindelsernes Vedkommende? Norge fik det at føle ved Forbindelsen med Danmark, og neppe ville Normændene godkjende Forfatterens Raisonnement for Tidsrummet fra 1536 til 1814, og endnu mindre Belgierne. Men hellere end at gaa i Rette med Forf. for denne eller lignende Ytringer, vil Anmelderen gaa over til, hvad Forfatteren har udrettet og hvad man maa være ham Tak skyldig for.

Ved en flittig Brug af utrykte Kilder er det lykkedes Forf. at meddele righoldige Efterretninger ikke blot om den Familie, han har sat sig til Formaal at skildre, men ogsaa om andre Adelsslægter i Middelalderen. Især vil enhver, der søger Oplysning om herhen hørende Forhold fra det 14de, 15de og 16de Aarhundrede, finde et righoldigt Materiale baade i Værket selv og i det medfølgende Diplomatarium. Slægtregistre meddeles saaledes over Familierne Eversten, Erlandsen, Brok, Løvenbalk, Hvide, Banner, Gyldenstjerne, Reventlov, Galt, Flemming, Podebusk, Skram, Stygge. Herved ere ofte de Klevenfeldtske Stamtavler i Gehejmearkivet lagte til Grund, men Forf. har paa mange Steder kunnet rette dem og meddeler ogsaa Efterretninger andensteds fra, saa at de i det hele gjøre Indtrykket af at være paalidelige¹). Det er herved lyk-

¹) Nogle mindre Unøjagtigheder, som Anm. i Forbigaaende har lagt Mærke til, noteres her. Knud Henriksen Gyldenstjerne har aldrig været „Ridder“, som angives paa Stamtavlen S. 87; Betegnelsen „Hr.“ skriver sig fra hans tidligere gejstlige Stilling (jfr. S. 220). — Jakob Krumpen, der i Slægtregistrene kaldes „Ridder“ (S. 253), er det samme Tilfældet med; han var kgl. Sekretær, „Mester“ og Ærkeodegn i Viborg Kapitel 1514 til sin Død 1518 (Suhms nye Saml. I, 1, 68; 2, 177; 3, 118, 291, 296—98). — Jørgen Lauridsen (Løvenbalk), der paa Stamtavlen S. 89 opføres som „død lille“, levede endnu $\frac{2}{2}$ 1529, da han med sin ældre Broder Mogens udstedte et Mageskiftebrev til Viborg Kapitel

kedes Forf. at oplyse mange hidtil dunkle genealogiske Spørgsmaal. Saaledes maa det nu anses for tilfulde godtgjort, at Rosenkrantzerne, saaledes som allerede T. Becker (Maanedsskrift Orion II, 64) havde søgt at vise, intet have med de tyske Everstener (Marsk Ludvig Albrechtsøn o. s. v.) at gjøre, og at Fortællingen om, at de Løver, som Rosenkrantzerne senere optog i deres Vaaben, skulde stamme fra denne tyske Slægts Skjoldmærke, er urigtig. — Ogsaa Familien Stygge adskilles nu afgjort fra Rosenkrantzerne, ligesom det synes godtgjort, at den saakaldte slesvigske Linie, hvis betydeligste Repræsentant var Kristiern II's Kansler, Mester Gotskalk Eriksen, og hvortil ogsaa den fra Kristian IV's Tid berygtede Kristoffer Rosenkrantz hørte, vel stammer fra Hovedlinien, men meget tidlig har udskilt sig derfra og en Tid lang har ført Navnet Brenne. — Ogsaa den Efterretning, at Skaktavl-Friserne skulde nedstamme fra en uægte Søn af Rigshofmester Otte Nielsen, viser Forf. (S. 164), beror paa en Fejltagelse, da Friserne ere noget ældre, om end det fælles Skjoldmærke (Skaktavlen) og det i al Fald i Begyndelsen fælles Hjelmværk (Vesselhornene) tyde paa en fælles Oprindelse.

Naar Forf. imidlertid sammesteds (S. 165) i Anledning af, at Otte Nielsen 1453 skaffede Steffen Nielsen adeligt Vaaben og Frelse af Kong Kristiern, ytrer, at Otte Nielsen selv „lige saa godt som Kongen kunde adle“, og heri ser et Vidnesbyrd om, at det snarere var Steffen Nielsens mulige Fortjenester af Riget end hans formentlige Forhold til Hr. Otte Nielsen som uægte Søn, der skaffede ham Adelskab, saa skal Anm. villig indrømme, at denne Omstændighed i ingen Henseende beviser noget med Hensyn til det ene herpaa formodede Slægtskabsforhold, men maa, indtil det modsatte bliver bevist, fastholde, at ingen Adelsmand kunde adle; det maatte efter Adlens hele Udvikling ene være Kongen (Landsfyrsten) eller den, som i et givet Øjeblik handlede paa Kongens Vegne, der kunde

---

(Diplom. Vib., S. 133). — Knud Pedersen Gyldenstjerne til Tim opføres paa Stamtavlen S. 220 først som Rigsraad 1545, men var det allerede omtrent 1529 (Hist. Tidssk. 4 R. III, 280, 282).

meddele adelig Frihed (saaledes ogsaa de lundske Ærkebisper paa Bornholm, men Kronen vægrede sig ogsaa senere (1565) ved uden videre at anerkjende denne Adel¹⁾, og ligeledes, som det synes, Rigsmarsken paa Valpladsen²⁾). Forf. har her vistnok sammenblandet to forskjellige Ting: Adelsmanden kunde tillade en anden at bruge sit Vaaben, men selve Adelsdiplomet maatte udstedes af Kongen, thi den derpaa grundede adelige Frihed, Retten til at besidde adeligt, skattefrit Jordegods mod Forpligtelsen til deraf at yde Rostjeneste, efter en bestemt Taxt, kunde kun Kongen give. Man har villet adskille en tidligere Tids Frelsebreve, hvorved Kongen (Landsfyrsten, f. Ex. den slesvigske Hertug Valdemar Eriksen 1334) gjør N. N. til sin Mand og fritager ham og hans ægte Afkom for „Inne, Stud og Leding“, uden at Skjold og Hjelm nævnes, og en senere Tids Skjoldbreve, hvori Kongen skjænker adeligt Skjold og Hjelm³⁾. Dog maa det fastholdes, at alle disse saakaldte Skjoldbreve, man hidtil kjender fra denne Tid, tillige ere Frelsebreve. „Frihed og Frelse“ skjænkes ved disse Breve Vedkommende og hans Arvinger for deres Gods, for det, de have i Øjeblikket, og for det, de i Tiden, navnlig ved Arv, kunne faa af adeligt (frit) Gods; derimod undtages i Brevene „andet“ Bondegods (∴ andet end det, Vedkommende i Øjeblikket har), Kjøbstedgods og Krongods. Naar man derfor antager, at denne nye Skjoldadel var fritaget for Krigstjeneste, fordi den bestemte Angivelse af Udnævnelsen til „vor Mand“ ikke udtrykkelig nævnes, saa maa dette vistnok indskrænkes betydelig. „Frihed og Frelse“ medfører i og for sig personlig Tjenestepligt⁴⁾, men det er ikke altid, at Personen kan udføre den, enten paa Grund af rent personlige Forhold (Syge, Affældige, Kvinder), eller fordi Sam-

¹⁾ Thura, Beskr. ov. Bornh. S. 44, 45—46 jfr. Hübertz, Aktst. til Bornh. S. 23. (Denne og flere lignende Meddelelser skylder jeg Hr. C. F. Bricka.)

²⁾ Anekdoten hos Hvitf. pag. 1442 (Kragii Annal. p. 85).

³⁾ L. Engelstoft i Maanedsskrift for Litteratur I, 383 ff. og de der anførte Bevissteder.

⁴⁾ Se f. Ex. Kong Hanses Udbudsbrev af 1488 i Dansk Mag. 4 R. II, 161—62.

fundet har paalagt ham andre Hverv, der hindre det (Gejstlige, verdslig Embedsstilling, navnlig efter Reformationen, o. l.); jo mere det, navnlig efter Reformationen, paa Grund af Forholdenes Udvikling bliver almindeligt, at Adlen anvendes til forskellige Embedsstillinger, desto mere bortfalder af sig selv den personlige Tjenestepligt, og Pligten kommer saaledes efterhaanden til udelukkende at hvile paa Jorden. — I det ældste hidtil kjendte Skjoldbrev fra selve Danmark (1418) giver og under Anders Ovesen til Bjørnholm Brødrene Svenning og Mikkil Andersen, efter først at have udvirket Frelsebrev for dem af Kongen, sin Moders Skjold og Hjelm med sig. Her ere saaledes Frelsebrevet og Skjoldbrevet adskilte; dog maa man lægge Mærke til, at man ikke kjender selve Erik af Pommerns Brev, men kun en af Kristiern I senere givne Fornyelse af Frelsen, fordi det oprindelige Brev var fordærvet; men alle andre kjendte Skjoldbreve, selv hvor en anden Adelsmand har udvirket Frelsen for en af sine Undergivne eller en (uægte) Slægtning, er det Kongen, der efter Opfordring foruden Frelsen meddeler Skjoldet og Hjelmene¹). Skjoldet og Hjelmene er i ethvert Tilfælde kun det Sekundære, det ydre Tegn paa den vundne Frelse. Men hvorfor skulde alle disse Adelsmænd være gaaet til Kongen for at udvirke Adelsbreve for deres Venner, naar de selv havde kunnet udstede dem? — At for øvrigt Adlen selv, som Stand, var allermest imod saadanne nye Adelsbrevs Udstedelse, ser man af Forhandlingerne før Kristiern II's Haandfæstning, i hvilken Adlen derfor fik forbudt, at nogen fik Adelsbrev, uden han havde vundet det paa Valpladsen. Dette skete ingenlunde udelukkende af Adelshovmod, af Foragt for den borgerlige, der hævdedes ved Kongegunst til adeligt Skjold og Hjelm, men navnlig, fordi den med Adelsbrevet følgende Ret til at erhverve sig frit Jordegods var faretruende for Standen.

Selve Rosenkrantzernes Hovedlinie er det lykkedes Forf. med Sikkerhed at føre ned til Midten af det 14de Aarhundrede, hvorimod de i gamle Slægtregistre opførte ældre Slægtled have

¹) Dueholms Dipl. Nr. 52—53; 117—18. — Mag. til d. dsk. Adels Hist. S. 243 ff. — Dsk. Mag. I, 99; II, 35.

vist sig upaalidelige, saaledes Ridder Erik til Hevringholm, som Traditionen lader drage til Rom og faa Rosenkransen af Pavens egen Haand, et Sagn, som vi senere skulle komme tilbage til. Denne Personlighed viser sig ikke meget sikrere end Prins Stygge, der efter et andet Sagn ved sit Giftermaal med Kongens Datter af England bliver Slægtens Stamfader. Historisk sikre Personer, som Stamtavlerne imidlertid slet ikke kjende, ere derimod Brødrene Iver, Erik og Jens (Johannes) Nielsen til Hevringholm. Strax ved sin første Fremtræden viser Slægten sig som en anset Familie, beslægtet eller besvogret med den Tids mægtigste Ætter, saasom Hvider, Limbecker, Gyldenstjerner, Niels Bugge paa Hald o. a. Den tager Del i Tidens Kampe mod Kongemagten, saaledes Hr. Iver Nielsen til Hevringholm og formodentlig ogsaa hans ovennævnte Brødre, af hvilke Hr. Johannes (Jens) Nielsen dog mulig er samme Person, der ogsaa nævnes som Kong Erik af Pommerns Raad (S. 59). Hr. Iver Nielsens Søn, Ridder og Rigsraad Hr. Niels Iversen til Hevringholm m. m., var ligeledes en mægtig Mand, der kom til at tage vigtig Del i Begivenhederne under Dronning Margrete, baade i Kalmarunionens Stiftelse og som Lensmand paa Svabsted i Sønderjylland, hvor han for øvrigt sammen med sin Fætter, Hr. Niels Jensen til Hevringholm og Tange, gjorde sig ilde set ved sin voldsomme, røveriske Færd. Begge optræde saaledes, navnlig i deres sidste Aar, som Dronningens tro Mænd; Hr. Niels Iversen synes endogsaa at være død samtidig med Dronningen af Pesten i Flensborg 1412 (S. 108). Det er disse Slægtled, som Sagnet karakteriserer ved at lade Dronningen forbyde den stolte Æt at føre Løver i sit Vaaben og give den Anvisning paa Hunde isteden, — et Sagn, der for øvrigt for saa vidt er uhistorisk, som de Værket ledsagende Seglaftryk tilfulde vise, at Slægten endnu inden Dronning Margretes Tid ingen Løver førte i sit Vaaben. Men den stolte Slægt, og da navnlig Hr. Niels Iversen, maatte føle Dronningens stærke Arm; thi i Aaret 1401 maatte han ifølge Rettertingsdomme oplade Dronningen og Kong Erik en Del Gods, som han og hans Forfædre havde faaet og haft af Dronning Margretes Fader og Forfædre (Dipl. Nr. 39; 40).

Naar Forf. imidlertid er tilbøjelig til at antage (S. 81), at ogsaa Hevringholm har været iblandt dette inddragne Gods, men at det senere atter er kommet i hans og hans Arvingers Eje, er dette neppe sandsynligt; thi den i Brevet af ¹¹/₁₀ 1401 omtalte Gaard Holm i Jylland er dog maaske det samme Holm, der 1523 af Kronen blev givet i Pant til Hr. Oluf Nielsen (Rosenkrantz) og hans Arvinger. Herved kan ikke betegnes Hevringholm, der endnu paa den Tid var i Familiens Eje, men maaske det senere Rosenholm; Familien Petz's Forhold til dette „Holm“ fortjente vistnok en nærmere Undersøgelse (S. 80 ff., 128 ff.)¹⁾.

Medens Hr. Niels Iversen døde barnløs, efterlod Hr. Niels Jensen til Tange sig et talrigt Afkom, hvorfra alle de følgende kongerigske Linier nedstammede, baade Hovedlinien paa (Hevringholm og) Bjørnholm (Otte Nielsen) og Sidelinierne til Engelsholm og Stensballe (Timme Nielsen), til Hevringholm og Matrup (Anders Nielsen kaldet Stygge og hans Sønner), til Tange (Niels Nielsen) og til Palsgaard (Ludvig Nielsen). Da alle disse Mænd endnu vare Børn ved Niels Iversens Død, træder Familien i nogle Aar i Skygge; men desto større bliver Glansen senere; tre af dem (Otte, Timme og Ludvig) blev saaledes Medlemmer af Rigens Raad.

Nye Tider træde os imøde med denne Generation: Unions-tiden med alle dens Kampe. Adlen har faaet en stor Opgave at løse. Den maa idelig vende sin Opmærksomhed snart mod Nord, snart mod Syd; men aldrig giver den tabt, navnlig mod Nord; trods det ene Frafald efter det andet bliver man uafbrudt ved; Tanken opgives aldrig. Der er kommet et højere Sving over det hele. Rigtignok føre Forholdene det med sig, at Adlens Magt og Myndighed netop under Kampene og gennem Haandfæstningerne bliver større og større, saa den tilsidst bliver Kronen farlig, ja ikke engang tager i Betænkning at fordrive Kongerne, naar den er misfornøjet med dem (Erik af Pommern, Kristiern II), og tilsidst truer med at føre Valgkongedømmets Tanke ud i dets yderste Konsekvenser, i det den tager Tilløb til at skabe et Slags adelig-oligarkisk Republik, i al Fald

¹⁾ Fr. I's trykte Registranter S. 22; jfr. 49, [jfr. dog S. 346].

kun med en Skyggekonige i Spidsen (1533). Man kan saaledes misbillige meget i disse Tidens Færd, ogsaa i Forholdet til de andre nordiske Riger; men ét maa man beundre: den uhyre Kraft, som det i og for sig lille Folk udviser paa denne Tid. Man faar en levende Følelse heraf ved at gennemgaa Forf.'s Skrift. Disse trodsige, ubændige Kræfter, som daarlig nok vare holdte i Afsigt af den mandstærke Kvinde, men som netop hun havde forstaaet at tage i Brug til et stort Værks Fuldførelse, rejse sig nu i en lutret Skikkelse, og medens meget af Fortidens vilde Ubændighed endnu spores i Sidelinierne, tager Hovedlinien i en lang Aarrække stor Del i Rigets Styrelse og frembringer to saa mægtige Skikkelser som de to Rigshofmestre, Otte Nielsen og hans Søn Erik Ottesen.

Sin første Berømmelse vandt Otte Nielsen i Kong Eriks Kampe om Sønderjylland, hvor han blev haardt saaret ved Immervad 1420. Kort efter fik han ved sit Ægteskab med Anders Ovesen (Hvides) Enke Else Krognos foruden sin Andel af Hevringholm ogsaa Hvidernes gamle Borg Bjørnholm i Eje og udvidede efterhaanden ved Kjøb og Forleninger (saaledes fra 1426 af alle 40 Marks Sager af alle Vornede) sine Besiddelser saa meget, at han allerede derved kom til at indtage en betydelig social Stilling. I Statssager træffes hans Navn første Gang i Fredsslutningen i Vordingborg 15 Juli 1435, hvor han nævnes øverst blandt Væbnerne, og endnu samme Aar er han i Stockholm ved Kong Eriks Side. Allerede den Gang eller kort efter (1438) optagen i Rigens Raad har han som saadan undertegnet Brevene om Kristoffer af Bajerns Indkaldelse og Opsigelsen til Erik af Pommern. — Under Kong Kristoffer stiger Otte Nielsen højere og højere. Allerede $12/9$ 1439 forlenedes han med Kallø Slot og tilliggende Len (Dipl. Nr. 67); i Bondeoprøret 1441 stod han ved Kongens Side, og da Bøndernes Hovedfører, Henrik Tagesen (Reventlov), havde haft Andel i Bjørnholm, skjænkede Kongen derpaa ($12/6$ 1441) hans til Kronen forbrudte Andel til Otte Nielsen, ligesom han kort efter ($5/9$) forlenede ham og Hustru paa Livstid med Grenaa Kjøbstad m. m. (Dipl. Nr. 69); samtidig blev han i Anledning af Kongens Kroning i Stockholm slagen til Ridder.

Omtrent samtidig med de festlige Kroningshøjtideligheder paa Kjøbenhavn Slot i Eftersommeren 1445 blev han endelig Righofmester.

At Otte Nielsen paa Grund af sin Embedsstilling, sine store Ejendomme og Forleninger og sine Familieforbindelser har udøvet en stor Indflydelse, er sikkert nok; men vel stor Indflydelse tillægger hans Biograf ham dog maaske, naar han lader ham saa godt som ene afgjøre Rigets Skjæbne i de følgende Aar som Hovedmanden for, at man efter Kong Kristoffers pludselige Død afværgede Knud Henriksen (Gyldenstjernes) Valg til Konge trods den unge Dronnings Medfølelse, og lader det være ham, der sætter igjennem, at Tronen tilbydes Hertug Adolf af Slesvig og efter dennes Afslag sættes paa Grev Kristiern af Oldenborgs Hoved, saa „at det saaledes er ham, som det i en væsentlig Grad skyldes, at det oldenborgske Hus kom paa Danmarks Trone“ (S. 143; jfr. S. 138). — Hele dette Afsnit (S. 139 ff.) er et af de mest velskrevne i Forf.'s Værk; men desværre véd man altfor lidt til her at slaa noget fast. Righofmesterens Stilling i hine Tider var vidt forskjellig fra en moderne Førsteministers. Som Medlem af Raadet kunde han gjøre sin Indflydelse gjældende; men officielt var han endnu ikke under Kongeledighed Raadets eller Regeringens Fører; som saadan ansaas den Gang under saadanne Forhold Ærkebispens som Raadets fornemste Medlem¹⁾. At den Tanke er opstaaet, at sætte en indenlandsk Adelsmand paa Tronen, hviler alene paa Hvitfeldts Autoritet, der som bekjendt ikke engang vil nævne Navnet, som imidlertid findes hos den yngre Hamsfort, der øjensynlig er i det mindste en af Hvitfeldts Kilder²⁾. „Hr. Otto Nielsen, der ledede Raadets Forhandlinger om denne Sag, stemte dette for at tilbyde Hertug Adolf af

¹⁾ Hist. Tidsskrift 4 R. III, 253.

²⁾ Script. rerum Dan, VII, 241, den yngre Hamsforts fynske Bispekronike. Her staar dog blot, at Enkedronningen var tilbøjelig til at ægte Knud Gyldenstjerne, men at det hindredes af Raadet. — Hv., S. 843. — Om Hv.'s Forhold til Hamsfort se Fort. til Hv.'s Bispekronike og H. Rørdam, Hist. Kildeskr. I, 692.

Sønderjylland Tronen“, siger Forf. S. 140. Men hvorfra véd Forf. dette saa bestemt? Han angiver i al Fald ikke en eneste Kilde. „De samme Udsendinge“, fortsætter Forf. senere, „der formodentlig med Hr. Otto Nielsen i Spidsen havde forhandlet med Hertug Adolf, begave dem derefter til Grev Kristiern.“ — Denne „Formodning“ er dog temlig tvivlsom, og Forf.'s Fremstilling styrkes ikke ved, at Otto Nielsen ikke engang var tilstede ved den endelige Overenskomst med Grev Kristiern i Haderslev d. 1. Septbr. „Men Forholdet til Sverig“, siger Forf., „var af en saadan Beskaffenhed, at hans Nærværelse i Kjøbenhavn og vel endogsaa hinsides Sundet var absolut nødvendig.“ Mulig har Forf. Ret; men ogsaa dette er kun en Formodning, og Resultatet bliver altsaa, at vi i Virkeligheden ikke vide det allermindste om Righofmesterens personlige Stilling til Sagen. Det kan være rimeligt nok, at Hovedet for en af Landets mægtigste Adelsætter ikke med Glæde har kunnet se en anden mægtig Adelsæt komme paa Tronen; men mere have vi ikke Ret til at sige. For øvrigt blev Knud Gyldenstjernes Søster Sofie faa Aar senere gift med Otto Niensens eneste Søn Erik.

At Otto Nielsen stod i høj Gunst hos Kristiern I, fremgaar tydelig af alle de Efterretninger, Forf. har samlet. Han vedbliver at tage indgribende Del i Statsstyrelsen og betænkes med indbringende Forleninger. Desto mærkeligere er det, at Forf. (S. 143—45) kan komme til den Antagelse, at han, der som Righofmester har besejlet Kong Kristierns norske Haandfæstning af 2 Juli 1449 (S. 141), ikke skulde have været Righofmester i sidste Halvdel af 1449 og 1450, medens han atter var det i 1451. „Forhandlingerne med Sverig“ maa da atter holde for som Grund til, at han paa denne Tid ikke kunde udøve sit Hverv som Hofmester, „hvilket for øvrigt ogsaa var Tilfældet i de første Maaneder af Aaret 1454 og 1455, da Hr. Niels Eriksen (Gyldenstjerne) benævnes som magister curiæ“. Listen bliver da efter Forf.'s Fremstilling højst curios: indtil Juli 1449 Otto Nielsen, derpaa en ubekjendt, 1451 og 52 Otto Nielsen, 1454 og 55 Niels Eriksen (Gyldenstjerne); i 1456 antager Forf., at Otto Nielsen er Hofmester indtil $2\frac{3}{8}$, da Kong

Kristiern fra Kbhvn. Slot i de naadigste og mest anerkjendende Udtryk tillod Hr. Otte Nielsen „fri og kvit at være for al personlig Tjeneste, som han os og Kronen pligtig er, saa længe han lever . . . Og haver vi for saadan den store Umage, som han hertil for vore og Rigens Ærinder haft haver og for hans Alderdoms og Krankheds Skyld, som han befrygter sig daglig at tilkomme, naadelig med Gunst og Kjærlighed og Venskab fordraget hannem vor Hofmester at være, og haver han raadt og undervist os i det Embede hidindtil i alle Maader som en tro Dannemand burde at gjøre sin rette Herre og Konge, saa vi hannem fuldkommeligen takker“. Men — $\frac{3}{4}$ s. A. var alligevel Niels Eriksen Hofmester (S. 148) og $\frac{3}{7}$ allerede Sønnen Erik Ottesen! Med Forf. at lade disse Mænd fungere for Hr. Otte, gaar ikke an. Fejlen ligger i P. Dyrskjots Afskrift af Kongebrevet (lvj for lij); da kommer den skjønneste Overensstemmelse i det hele: For Aarene 1449 og 50 nævnes ingensteds nogen anden Hofmester end Hr. Otte; vi kunne derfor her ikke tillægge den Omstændighed nogen Vægt, at Hr. Otte i flere Breve fra disse Aar ikke kaldes Hofmester, heller ikke, at den gamle Rigsraad Hr. Henrik Knudsen (Gyldenstjerne) i Halmstadforhandlingerne i Brevskaber nævnes før Hr. Otte; thi med Hensyn til Rigsebedsmændenes Orden i Rigsraadsbreve er der Vaklen; ofte i al Fald tages ikke Hensyn til Værdigheden, men kun til Ancienniteten som Ridder; vi ville senere se det samme gjentage sig med Hr. Otte selv og hans Søn. Sidste Gang, Otte Nielsen i noget Brev nævnes som fungerende Hofmester, er $\frac{3}{11}$ 1451 (S. 144). $\frac{23}{8}$ 1452 har han faaet sin Afsked; fem Dage senere ($\frac{28}{8}$) har Kongen derpaa, ligeledes fra Kbhvn. Slot, fornyet sin Forgængers Brev paa alle 40 Marks Sager for Otte Nielsen, „vor Mand og Raad“ (Dipl. S. 83). Paa denne Tid var Kongen altsaa i Kbhvn., men neppe $\frac{23}{8}$ 1456; i al Fald var han $\frac{18}{8}$ 1456 i Stege, d. 25 i Stubbekjøbing¹). — Efter Otte Nielsen følger altsaa som Rigshofmester Niels Eriksen (Gyldenstjerne) fra c. $\frac{23}{8}$ 52 til

¹) Reg. Dipl. I og Dipl. Chr. I, p. 73.

c. $\frac{3}{4}$ 56, hvorpaa Værdigheden inden $\frac{3}{7}$ 56 gaar over til Sønnen, Erik Ottesen.

Endnu i en længere Aarrække vedblev Otte Nielsen, med Sønnen ved sin Side, at deltage i Statens Anliggender (saaledes i de bekjendte Ribeforhandlinger 1460 og i Forhandlinger med Sverig endnu 1465). — $\frac{13}{12}$ 1454 befalede Kongen ham „vort Fredkjøb op at bære i Jylland“ (Dipl. Nr. 89), hvilket dog ikke tør fortolkes saaledes, at selve Bøderne tilfaldt Hr. Otte, men han skulde i givet Fald tiltale de Skyldige paa Landstinget (jfr. det lignende Brev til Sønnen, Nr. 128). Herpaa turde maaske den Antagelse grunde sig, at Otte Nielsen var bleven Landsdommer i Jylland. Forf. anfører en Retssag fra 1462, hvori han som Landsdommer skal have dømt sammen med Biskop Knud i Viborg o. a. efter Kong Kristierns Befaling i en Strid mellem Kannikerne og Borgerne i Viborg. Da Forf. ingen Kilder anfører (S. 148), har han vel neppe selv set et saadant Brev. Efterretningen stammer fra Mag. Kr. Eriksens Manuskript om Viborg, hvor han ogsaa anføres som Landsdommer 1454. Da denne Landsdommerliste imidlertid er meget upaalidelig, maa man være meget varsom med at følge den. Rent ud benægte Muligheden tør Anm. ikke, men Hr. Otte maa da være fratraadt inden 1467, da han afløses af en anden, og det hele grunder sig dog vist paa en Misforstaaelse, især da han ikke i et eneste Brev kaldes Landsdommer¹⁾. — Lige saa urimeligt er det at antage, at Otte Nielsen 1466 skulde have tragtet efter Kantordømmet ved Ribe Domkirke; thi han var jo ikke Gejstlig, og Anm. kjender intetsomhelst Exempel paa, at en verdslig Adelsmand, tilmed en gammel Mand med Kone og Barn, kunde opnaa en saadan Stilling før Reformationstiden; de Adelsmænd, der fik Prælatdømmer, vare i Reglen yngre Mænd, og alle havde de faaet gejstlig Uddannelse. Her maa foreligge en Misforstaaelse; den „Hr. Otte Nielsen“, som Kri-

---

¹⁾ Jfr. nærmere Anm.'s Udg. af Diplomatarium Vibergense, S. 349 og 351; Indl. S. XLIII.

stiern I anbefaler til Kapitlet, er rimeligvis en helt anden Mand¹⁾.

Et smukt Minde om sin egen Gudfrygtighed rejste Otte Nielsen sig i Anlægget af Marie Magdalene Kirke, som han lod opføre paa ryddet Skovjord, men som skaffede ham en langvarig Strid med Bispen af Aarhus om Patronatsretten²⁾, samt i sit Forhold til Mariager Kloster, blandt hvis Stiftere han særlig fremhæves³⁾, ligesom hans Brødre (Stygge, Timme) og hans Svogre (saaledes Familien Krumpen) tidlig nævnes som Klosters Velgjørere; ogsaa hans Søster Dorthe havde fundet Optagelse i Klosteret (Dsk. Mag. VI, 72), til hvilket han alt 1457 i Forening med Sønnen og dennes Hustru skjænkede hele 9 Bøndergaarde og flere Gaarde i Mariager By til Oprettelsen af et Kapel og til Messer „Gud til Lov og St. Marie og St. Birgitte og alle Helgen til Ære“ (Dipl. Nr. 97), og disse Gaver forøges jævnlig i den følgende Tid baade af Sønnen og Faderen, især da de 1467 havde ladet opføre et Hus paa Klosters Grund; saaledes skjænkede Sønnen atter 1475 en halv Snes Gaarde til samme Kapel⁴⁾. Mariager Kloster viser sig saaledes næsten som en rosenkrantz'sk Stiftelse. I det der 1467 opførte Hus trak senere Erik Ottesen sig tilbage i klosterlig Ro, møt af

---

¹⁾ Kinch, Ribe By, S. 363—64, hvem Forf. (S. 169) anfører, synes ogsaa at anse Otte Nielsen for en yngre Mand, der først senere blev Rigshofmester. Men Forholdet var jo helt omvendt.

²⁾ Forf. S. 150 ff. — Naar Forf. her mener, at „Bjørne og Ulve“ endnu da færdedes uantastet paa det øde Land, er dette for Bjørnenes Vedkommende urigtigt; jfr. C. F. Bricka i Hist. Tidsskr. 4 R. II, 841.

³⁾ Saaledes i Erik Ottesens Gravskrift i Hornslet Kirke (s. Marm. Dan.); vel nævnes Klosteret allerede 1412 (Dsk. Mag. VI, 69; jfr. 66—67); men ogsaa i et Brev fra 1467 (smstds. S. 90) tales om de Velgjerninger, Hr. Otte Nielsen har vist Klosteret „fra vort Steds første Begyndelse“.

⁴⁾ Dsk. Mag. VI, 90. — Aaret 1457 i Peder Dyrskjøts Afskrift af det første Gavebrev er draget i Tvivl i Dsk. Mag. VI, 239 (jfr. Forf. S. 197). Dog synes Brevene af 1457 og 1475 ikke identiske; 1457 kaldes Erik Ottesen „til Skjern“, 1475 „til Bjørnholm“; heller ikke Godset synes at falde sammen.

Dage. Det er rimeligt, at Hr. Otte har gjort noget lignende; fra 1468 af har han aabenbart trukket sig tilbage; Sønnen, der tidligere kaldes „til Skjern“, kaldes fra denne Tid „til (eller paa) Bjørnholm“ og styrer alt. Hans gamle Hustru, Else Krognos, stededes 1470 til Hvile i et Gravkapel ved Graabrødrekloster i Randers, som Hr. Otte havde ladet indrette, og her fandt han ogsaa selv sit Hvilested 7 Aar senere (S. 163). — Ogsaa Helligaands Kloster i Kbhvn. havde nydt godt af hans Velgjerninger, lige saa Viborg Domkirke, der mindedes baade ham og Fru Else saa vel som Sønnen og dennes Hustru som deres Velgjørere¹).

Havde Otte Nielsen indtaget en mægtig Stilling, gjælder dette endnu mere om hans eneste Søn, Erik Ottesen, der er en af de mest tiltalende Skikkelser fra hin Tid. Neppe meget over 20 Aar gammel, da han blev Ridder, nogle og tyve Aar gammel, da han blev Medlem af Rigens Raad, og neppe meget over 30 Aar, da han 1456 blev Rigshofmester, lægges tidlig de vigtigste Sagers Afgjørelse i hans Haand. Han ledede saaledes fra dansk Side de Underhandlinger, der 1457 bragte Kong Kristiern den svenske Krone, og i den følgende Tid forekommer hans Navn saa godt som ved enhver vigtig Statshandling i Kong Kristierns og en Del af Kong Hanses Tid. Paver og Konger kappes fra hans tidligste Aar af om at vise Hr. Otte Nielsens Søn deres Gunst²). Ikke blot

¹) Dipl. Viberg. S. 366. — Om Otte Nielsens og Erik Ottesens 15-aarige Fejde med den voldsomme Lave Brok til Estrup henvises til Forf. S. 152 ff. — Forf. synes her at have overset den samtidige Vise om Niels Paaskeson og Lave Brok (Sv. Grundtvig III, 611), hvor Otte Nielsen omtales:

Du maatte vel tro hin rige Hr. Otte
og saa vor unge Konge.
Du tro ret aldrig Hr. Lave Brok,
han haver en Ormetunge.

²) Se Pavebrevene i Ny kirkehist. Saml. VI, 556—57; jfr. Dipl. Nr. 76. — Forf. synes ikke at have lagt Mærke til, at disse Breve vare meddelte i Ny kirk. Saml. Det fremgaar ogsaa af de i de samme Dage til Kong Kristiern og andre meddelte pavelige Gunst-

fik han, ligesom tidligere Faderen, alle 40 Marks Sager over sine Undergivne overalt i Danmark; men ogsaa Hals- og Haandsretten og al kgl. Ret skjænkes ham i et kgl. Brev af 16 Juli 1457 (Dipl. Nr. 96) „over og med alle hans egne Tjenere i Danmark, saa længe han lever, uden saa skete, at vi bedes nogen Hjælp over alt vort Rige Danmark, da skulle hans Tjenere give den Hjælp saa som andre“, — vistnok et af de tidligste Exempler paa, at der tillægges en Adelsmand denne Ret, der indbefattede den fulde Højhed over Fæsterne, men for øvrigt, som ogsaa Ordene vise, havde nok saa megen finansiel som juridisk Betydning¹⁾. Og det var et betydeligt Bøndergods, som i Tidernes Løb, dels ved Giftermaal med Henrik Knudsen (Gyldenstjernes) Datter Sofie (Boller), dels ved Arv (Bjørnholm), dels ved Kjøb eller paa anden Maade (Skjern Slot i Middelsom Herred og maaske flere Herregaarde) kom i den mægtige Mands Eje; Forf. anslaaer det efter en Skiftedeling (S. 210) til henved 800 Bøndergaarde foruden Hovedgaardene; desuden var han Lensmand paa Skanderborg Slot. Her var meget at dele mellem hans mange Arvinger, men ogsaa meget at skjænke bort af til Kirker og Klostre, hvormed Erik Ottesen ligesom Faderen, som ovenfor paaavist, var meget rundhaandet. — Enstemmig lyder denne Mands Ros fra Samtid og Eftertid, fra Folkets Røst paa Tinge, hvor den forsamlede Mængde, Riddere og Svende, Bønder og menige Almue, som Landsting søgte, „takkede Hr. Erik Ottesen Ære og Godt“ (Dipl. Nr. 135), fra Bryllupsvisen, der skildrer, hvorledes Hr. Erik Ottesen (1478) drog til Saxerland at hente Frøken Kristine til sin unge Herres Brud, ret som i sin Tid Ridder Strange drog til Bøhmerland efter Dronning Dagmar; men med størst Alvor lyder den dog fra den gamle katholske Krønike, der melder hans Død: „Han var lige som en Fader for Danmark; hans Mage og Lige saa vi ikke end i denne

---

bevisninger, at Erik Ottesen neppe, som Forf. S. 183—84 formoder, selv har hentet dem fra Rom.

¹⁾ Jfr. Stemmanns Retshist., S. 236.

Dag i Ære, Dygd, Fromhed og alle gode Vilkaar¹⁾. — Et smukt Vidnesbyrd om Erik Ottesens Guds frygt og hæderlige Karakter findes ogsaa i de Forord (skrevne ¹⁸/₂ 1476), hvormed han har indledet en paa hans Vegne afskreven plattysk Krønike om Danmarks Historie fra Kong Dan til Valdemar Atterdag. Forf. anfører Ordene (S. 205—6); men vi beklage meget, at Forf. (jfr. Rettelserne bag i Bogen) ikke har haft Lejlighed til at underkaste denne Krønike et nærmere Eftersyn; thi om end heri, som Forf. bemærker, „intet særligt findes om Hr. Erik Ottesens egen Slægt, saa at den altsaa, forsaavidt Indholdet angaar, er uden Interesse for nærværende Arbejde“, har dog denne Erik Ottesens Interesse for dansk Historie nogen Betydning som en Begyndelse til Slægtens senere saa udstrakte Lyst til at sysle med „lærde Materier“. Den er nok for øvrigt en plattysk Bearbejdelse af Thomas Geysmer²⁾.

Hvor længe Erik Ottesen vedblev at beklæde Rigshofmesterstillingen, er usikkert. Forf. antager (S. 200), at han beholdt den efter Kong Kristierns Død lige til 1487 eller 1488 (S. 200—4), da han afløstes af Povl Laxmand, uagtet Hr. Strange Nielsen (Strangesen) i en Dom af ²⁴/₇ 1482 kaldes „vor naadige unge Herres (o: Kong Hanses) Hofmester“³⁾. — „Hr. Erik Ottesen var paa den Tid til Kalmarmødet“, tilføjer Forf.; atter maa saaledes de svenske Sager holde for. Hvitfeldt opfører rigtignok Erik Ottesen som Rigshofmester i den Fortegnelse, han i Begyndelsen af Kong Hanses Historie giver over Rigsraaderne ved Kong Kristierns Død (S. 961—62); men heraf følger neppe andet, end at han har truffet ham som Rigshofmester i Kong Kristierns Tid, og af samme Grund er det formodentlig, at han kalder ham Rigshofmester ved Kalmar-Mødet

¹⁾ Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 328. Forf. anfører Ordene, men ikke, i hvilken „gl. Krønike“, de findes. Den antages (Rørdam, S. 299—300) at hidrøre fra Kanniken Petrus Olai, der som bekendt levede paa Reformationstiden og var en Tilhænger af den gamle Kirke.

²⁾ Jfr. Sv. Grundtvig, Gl. danske Folkeviser III, 483.

³⁾ Rosenvinge, Gl. dske Domme, I, 17—18. Jfr. Kbhvns Dipl., II, 147.

1488; thi hverken i Fuldmagtsbrevet af 25 Maj (Hadorphs Svenske Rimkrønike II, 316) eller i de følgende herom udstedte Breve (Hadorph 318 ff.), eller i Hyldingsbreve eller Haandfæstninger kaldes han saaledes¹⁾. Saavidt Anm. har kunnet udfinde, nævnes han ikke som Rigshofmester i noget under Kong Hans udstedt Brev. At han i flere af Brevene nævnes umiddelbart efter de Gejstlige og før Strange Nielsen, er, som ovenfor anført, ikke fyldestgørende, og det samme var i sin Tid Tilfældet med Faderen efter dennes Afgang. — Strange Nielsen var den unge Hertug (Kong) Hanses Hofmester i Aaret 1480, eller maaske endog den Gang Rigshofmester; thi i et af den unge Hertug (Konge) udstedt Privilegium for Svendborg kaldes han „Magister curiæ regis“²⁾. Han maa saaledes vistnok i al Fald have beholdt Stillingen som Hofmester efter Kongens Tronbestigelse. Dette bestyrkes ved flere Omstændigheder. I et Tingsvidne af 16 Maj 1486 omtales saaledes, at noget Gods ikke blev forvunden i Bo Høgs Tid „enten med Kongedom eller med Laasebrev af Hr. Strange“³⁾, — hvilket vel turde tyde paa Mandens Embedsstilling (som Rigshofmester eller Rigskansler?). I en forfærdelig slet udgivet Kongedom af Maj 1486 nævnes efter de gejstlige Raader: „hr. stiige wor hofmester hr. rinchitsen hr. Knud trundsen hr. Johan oxen hr. Henrich Meyenstrup hr. Laxmand“ (osv.)⁴⁾. Disse Runer skulle formodentlig tydes saaledes: Hr. Strange („st'äge“) vor Hofmester, Hr. Erik Otsen, Hr. Knud Truidsen (Hase) osv. — Saa meget fremgaar i al Fald af dette Brev, at hverken Erik Ottesen eller Povl Laxmand vare Hofmestre i Maj 1486. Indtil nyere Oplysninger kunne gives, antage vi derfor, at Erik Ottesen senest ved Tronskiftet 1481 har nedlagt sin Værdighed og er bleven afløst af Hr. Strange Nielsen indtil 1487 eller 1488,

¹⁾ Saaledes heller ikke i det af Forf. S. 200 Note 3 anførte Brev i Geh. Ark. (efter velvillig Meddelelse af Hr. Arkivsekretær Matthiessen).

²⁾ Aktstykker, udg. af Fyens St. litt. Selsk. I, 91.

³⁾ Dsk. Mag. IV, 16—17.

⁴⁾ Program fra Ribe Skole 1847 S. 5.

da Povl Laxmand blev Rigshofmester. — For øvrigt vedblev Erik Ottesen, ligesom tidligere Faderen, i længere Tid at deltage i Rigets Styrelse. Han døde i en høj Alder Januar 1503 i klosterlig Ro i Mariager som Stamfader til en mægtig Slægt, med hvem han allerede i levende Live havde skiftet; Bjørnholm var saaledes allerede flere Aar før gaaet over til Sønnen Niels Eriksen, den unge Kristiern II's Hofmester. Kort før sin Død var han (1502) gaaet i Forbøn for den ulykkelige Povl Laxmands Enke og Børn.

Med Erik Ottesen og hans Samtid slutter egentlig denne Del af Forf.'s Værk; men da nogle af hans Søkendebørn (Biskop Niels Stygge, Landsdommer Mogens Munk, gift med Karen Ludvigsdatter Rosenkrantz) kom til at leve længe og netop fik Betydning paa et senere Tidspunkt, er Forf. dels i Anledning af disse Personer, dels paa Grund af Antagelsen af Navnet Rosenkrantz og den kort efter følgende Forandring af Vaabnet kommet til at udtale sig om Familiens Stilling til Tidens to store Begivenheder: Kristiern den II's Fordrivelse og Reformationen. Dette er forsaavidt uheldigt, som disse Skildringer af et Par enkelte i Tidens Begivenheder indgribende Personligheder komme til at staa temlig isolerede, uden at ses i Forbindelse med de øvrige, mere fremtrædende Personligheders Stilling til disse vigtige Spørgsmaal, og hele det mellemliggende Tidsrum, som udfyldes af Erik Ottesens Børn, har Forf. endnu ikke behandlet.

„Familien Rosenkrantz“, siger Forf. S. 245, „spillede en betydelig Rolle i Kong Kristian II's Tid. Der var foruden Biskop Niels (Styggesen Rosenkrantz) hans Broder Erik Stygge, hans Søstersønner Stygge Krumpen (Biskop i Børglum) og Rigens Marsk¹⁾ Hr. Otto Krumpen, Otto Holgersen (Rosenkrantz) til Boller med sin Stedmoder, den bekjendte Fru Anna Henriksdatter Meinstrup, Oluf Nielsen (Rosenkrantz) til Vallø med sine Svogre Erik Eriksen (Banner) til Asdal og Tyge Krabbe til Bustrup, Niels Ludvigsen (Rosenkrantz) med sin Svoger Lands-

¹⁾ Det blev han nok ellers først langt inde i Kr. III's Tid, efter Erik Banners Død.

dommer Mogens Munk til Volstrup, Hr. Predbjørn Podebusch, hvis Hustru Vibeke Eriksdatter var en Rosenkrantz og Søster til Mette Eriksdatter, Hr. Eskild Giøes, der var Moder til den berømte Rigens Hofmester, Hr. Mogens Giøe, og endelig Mester Gotschalk Eriksen, der hørte til den Koxbølske (o: slesvigske) Linie af Rosenkrantzerne. Medens denne sidste forblev Kong Kristian tro under alle Afvekslinger og endte sit Liv i Landflygtighed, ere de øvrige for en væsentlig Del Drivfjedrene i det sørgelige Drama, som endte Kong Kristians Regering 1523.“ — Det undrer Anm., at Forf. i denne Række ikke har nævnt Erik Ottenses Søn, Rigsraad Niels Eriksen til Vallø, Kristiern II's Hofmester ved hans Tronbestigelse, der dog vistnok har haft Indflydelse hos Kongen indtil sin Død (1516). Af de øvrige have Erik Stygge og Niels Ludvigsen kun ringe Betydning, og Forf.'s Slutningsbemærkning er kun delvis rigtig. At en saa aristokratisk Æt maatte være Modstander af Sigbrits Parti, er klart nok; det er ogsaa muligt og rimeligt, at de fleste af dem have deltaget i de Møder, som gik forud for Rejsningen; men lige saa sikkert er det, — hvilket ikke er kommet til at staa med tilstrækkelig Klarhed og Kraft i Forf.'s Fremstilling (S. 247) —, at Erik Ottenses Slægt, saavidt nu kan paavises, intet havde med de yderliggaaende Oprørsskridt at gjøre (uden forsaavidt Predbjørn Podebusk og Tyge Krabbe vare gifte med Efterkommere af ham), de Skridt, hvorved Oprørspartiet gav Bestemmelserne i Kongens Haandfæstning en langt større Udstrækning, end der kan forsvares. Hverken Sønnesønnen Oluf Nielsen (Rosenkrantz) eller Dattersønnen Mogens Gøje eller Erik Banner have vedkjendt sig det første virkelige Oprørsskridt, Mogens Munks Afsendelse til Hertug Frederik, hverken ved deres Underskrift under Brevet (af 21 December 1522) eller ved deres Segl, og de optraadte (som Forf. ogsaa anfører) senere som Mæglere mellem Oprørspartiet og Kongen, indtil Hertug Frederiks og Oprørernes stærke Trusler paa Liv og Gods tvang dem til aabenlyst at slutte sig til Oprøret paa en Tid, da Kongens egen Vaklen havde ladt dem i Stikken og Oprørerne havde hele Magten i Jylland. Af de øvrige Mænd, hvis Navne Oprørspartiet havde haft Fræk-

hed nok til i Forening med hines at sætte i Spidsen for Brevet af 21 Decbr., formodentlig fordi de havde ventet at faa dem med til dette yderliggaaende Skridt, véd man, saa vidt Anm. bekjendt, intet om, hvorledes Otte Holgersen til Boller, Erik Stygge til Matrup og Niels Ludvigsen til Palsgaard have stillet sig til hint yderliggaaende Skridt; ogsaa deres Navn og Segl fattes under Brevet. Af Rosenkrantz bliver der saaledes kun Biskop Niels Stygge og af Svigersønnerne kun Predbjørn Podebusk, Tyge Krabbe og Mogens Munk samt „Søstersønnen“ Stygge Krumpen tilbage, om hvem det nu kan bevises, at de have deltaget i dette yderliggaaende Skridt, hvortil meget snart slutter sig Ove Vincentsen (Lunge), som Forf. ikke nævner i denne Række, men som ogsaa var gift med en Rosenkrantz fra Engelsholm (S. 215). — Det har saaledes snarere været Sidelinierne, navnlig Ludvig Nielsens og Stygge Nielsens Linier, der have sluttet sig til Oprøret, end Hovedlinien, og dette skal saa meget mere fremhæves, som netop Hovedlinien havde maattet døje haarde Slag af Kristiern II (Anne Mejnstrup, Oluf Nielsen og hans Moder), hvilket Forf. endnu ikke har skildret. Erik Ottesens Aand var endnu ikke udslukt i Mænd som Mogens og Henrik Gøje, Oluf Nielsen og deres nærmeste Slægtninge. — Ludvig Nielsen (Rosenkrantz) derimod skildres af Forf. selv som en voldsom Mand. Det er, som om Fortidens ustyrlige Vildskab langt mindre var dæmpet i Sidelinierne. Hvilke personlige Motiver der her kan have gjort sig gjældende, foruden Bispehovmodet hos Niels Stygge, der efter Forf.'s tildels paa Anm.'s Bemærkninger i Ny kirkehist. Saml. V Bind grundede Skildring sandelig var en lidet tiltalende Person, er det forbeholdt Forf. senere at paavise, om det er muligt, navnlig Tyge Krabbes Forhold til Fiskbæk og lignende Sager, som senere spores¹⁾.

I Forf.'s Skildring af Mogens Munk er der kommet en vis Vaklen, maaske fremkaldt ved den Omstændighed, at Anm.'s Afhandling om Herredagen 1533 udkom (1873), da Forf. var i Færd med at slutte sit Værk; thi uagtet Forf. ikke anfører

¹⁾ Jfr. Fred. I's trykte Registanter, S. 1 ff.

Anm.'s Arbejde, er det tydeligt nok, at Fremstillingen af Mogens Munks Forhold under Herredagen 1533 er paavirket heraf. Medens Mogens Munk saaledes i Begyndelsen af Forf.'s Værk (S. 39) skildres som en god Katholik og en fremragende Mand, er i Slutningen af Værket ikke blot han, men ogsaa hans Hustru, Karen Ludvigsdatter (Rosenkrantz) fra Palsgaard, blevne Protestanter og Mogens Munks Betydning en Del reduceret. Noget sikkert vides dog ikke om Mogens Munks og endnu mindre om hans Hustrus religiøse Tro. Han har neppe haft noget bestemt Stade i den Henseende; oprindeligt hørte han til det ældre Bispeparti; men Forholdet dels til Sønnen Oluf Munk, som for at blive udset til Biskop i Ribe havde maattet binde sig til Frederik I, dels til Svigersønnen Wulf Pogwisch (der for øvrigt var Katholik) og derigjennem til Kristian III kan have haft Indflydelse paa hans Holdning 1533. Desværre har Forf. ikke kjendt Opløbene paa Viborg Landsting 1531, da Bønderne bortjog Mogens Munk og truede hans Hustru paa Livet; rent ukjendt med dette Opløb burde Forf. dog ikke have været, da Allen allerede løselig havde berørt det ved Omtalen af Mogens Munks Færd 1523¹⁾. I nøje Forbindelse med disse Opløb staar Spørgsmaalet om Forholdet til Jens Hvas, og om der har været en eller flere Landsdommere paa den Tid. Det synes, som om Kristiern II har indsat flere samtidige Landsdommere, men at dette atter blev afskaffet ved Regeringsomvæltningen 1523, med andre Ord, at Mogens Munk er bleven stillet noget i Skygge af Kristiern II, og at han først har naaet Stillingens tidligere Glans (ogsaa som Rigsraad) ved Oprøret. Det er ligeledes urigtigt, naar Forf. (S. 271) først lader Jens Thomesen (Sehested) afløse Mogens Munk 1542; thi han havde været ham tilforordnet lige siden 1534, da Kristian III indsatte flere Landsdommere og saaledes tilbageførte Kristiern II's Ordning²⁾.

¹⁾ Allen, de tre nord. R. Hist., III, 2, 345—46. — Senere nærmere skildret af Anm. i Hist. Tidsskr. 4 R. V, 331 ff.

²⁾ Om disse Forhold henvises for øvrigt dels til Anm.'s ovenanførte Afh., dels til Incl. til Dipl. Vibergense, S. XLVI ff.; om Fjend-

At Mogens Munk ikke, saaledes som Forf. angiver med Paaberaabelse af Begtrup i Genealogisk Arkiv og Gehejme-Arkivets Aarsberetn. II, først blev optagen i Raadet af Frederik I i Slutningen af Juli 1523, men at baade han og Ove Vincentsen (Lunge) allerede kaldes Rigsraader d. 1 Marts, var allerede forlængst oplyst af Allen, inden Forf.'s Værk udkom, og Anm. havde allerede den Gang søgt at godtgjøre, at de ikke vare Raader i Kristiern II's Tid, men maatte antages at være optagne enten af Hertug Frederik eller, hvad der var rimeligere, af selve de oprørske Raader. Senere har dette Tidsskrifts nuværende Redaktør, Hr. C. F. Bricka, gjort nogle Indvendinger herimod¹). Da Sagen vedrører flere af de Mænd, Forf.'s Værk omfatter, og desuden kaster noget Lys over hele Oprørs partiets Færd, benytter Anm. Lejligheden til at komme noget nærmere ind paa Sagen.

Begtrups Paastand, at Kristiern II har villet lade Rigsraadet uddø, har jeg aldrig gjort til min, saa at den Del af Undersøgelsen kan jeg lade helt ligge; for mig har det kun været magtpaaliggende at paavise den store Rigsraadsforøgelse ved Regeringsforandringen 1523, idet jeg hele Tiden har haft en Følelse af, at det ringe Rigsraadsantal i Kristiern II's sidste Aar kan grunde sig paa Tilfældigheder, at flere Rigsraader vare døde omtrent samtidig eller lignende, og det forekommer det mig, at Hr. Bricka tildels har bevist²). Men hvad der

---

skabet med Jens Hvas, se navnlig F. Hvass, Medd. om Fam. Hvas, IV B.

¹) Hist. Tidsskr. 4 R. V, S. 28 ff.

²) Naar Hr. Bricka a. Skr. S. 55 taler om •den af Begtrup opstillede og af Heise forsvarede Sætning•, maa jeg derfor nedlægge Indsigelse mod Korrektheden af denne Ytring, i det jeg for øvrigt henviser til mine af Hr. Bricka selv S. 29 anførte Ytringer. For øvrigt kan jeg ikke anse Allens senere Ytringer (IV, 2, 56 og 547) om Rigsraadsudnævnelser 1523 for andet end et (endogsaa temlig slet skjult) Tilbagetog. Paalideligheden af Begtrups Liste er derved i det hele godkjendt, i det Uenigheden kun kommer til at gjælde et Par enkelte. Om dette Antal derfor forøges med Anders Bille eller ikke, har for mig ikke stor Betydning. Men selv om det skulde vise sig, at Allen med en

ogsaa er bevist (anf. Skr. S. 42 ff.), det er, at Mogens Munk ikke var Rigsraad d. 21 Decbr. 1522, da Oprørerne udstedte deres første Brev. Naar saa hertil kommer, at han i Hertug Frederiks Brev af 29 Januar endnu ikke kaldes Raad (Hv. S. 1198 ff.), men at Ove Lunge bevislig var Medlem af det jydsk Raad d. 30 Januar (anf. Skr. S. 43), at en kgl. Skriver d. 9 Februar omtaler Ove Lunge paa en saadan Maade, at han synes ikke at have anset ham for Rigsraad, at derpaa begge nævnes som Rigsraader i et af Oprørernes Breve d. 1 Marts, at Mogens Munk saa vel i dette som i andre Breve fra den følgende Tid (f. Ex. i de to Haandfæstninger) stedse nævnes før Ove Lunge, der, som det ogsaa er bevist (S. 44), ikke kan være udnævnt af Hertug Frederik, fordi Mogens Munk ikke havde kunnet bringe en Udnævnelse tilbage fra Hertug Frederik inden d. 30 Januar, — ja saa kan jeg ikke bringe Sammenhæng i alt dette uden ved at fastholde min tidligere Formodning, at Oprørerne selv have optaget disse gode Venner mellem sig som Medlemmer af Raadet. Undersøgelsen kommer da væsentlig til at dreje sig om to Spørgsmaal, det jydsk Raads Beføjelse hertil, og hvorvidt der kan tillægges Ove Lunges Plads efter Mogens Munk nogen Vægt.

Da Hr. Bricka fordrer Bevis for (a. Skr. S. 47), at de jydsk Raader 1523 tilrev sig kgl. Myndighed, skal jeg søge at give et saadant Bevis, der for øvrigt ligger i hele Situationen. Som det forfatningstro Parti, der kan byde og befale, der truer de Mænd, der ikke slutte sig til dem, paa Liv og Gods som Oprørere, og som udgjør Landets retmæssige Regering, optræde disse Mænd i deres Breve. I det Øjeblik, der ingen Konge er i Landet, anse de sig ifølge den Tids statsretslige Anskuelse for at have den retmæssige Magt i deres Hænder. Inden den ny Konge er hyldet og har udstedt

---

Sygs Pirrelighed, i et gnavent Lune, var kommet til at udslynge en uretfærdig Beskyldning mod Begtrup (der for øvrigt den Gang levede og kunde have forsvaret sig), maa jeg nedlægge Indsigelse mod de Konsekvenser, Hr. Bricka (S. 32—33) deraf uddrager for Bedømmelsen af Allens hele Værk.

sin Haandfæstning, er efter den Tids Statsret Slotslovene og dermed den udøvende Myndighed i Rigsraadets Haand; ved Tronledighed „hænger Kaaret til Riget og Regeringens Førelse til Danmarks Rigsraad“¹⁾. Jeg maa derfor paa min Side fordre Bevis for, at den gottorpske Hertug officielt kunde udnævne Raader, inden han var hyldet paa Viborg Ting og havde udstedt sin Haandfæstning. Langt nærmere ligger det efter disse Mænds Færd baade 1523 og 1533 at antage, at de selv have anset sig for berettigede til et saadant Skridt; thi vel ere Forholdene 1523 og 1533 ikke congruente, men de ere i høj Grad analoge, for saa vidt som det er de samme Mænd (Tyge Krabbe og Biskopperne osv.), der begge Gange føre Valgkongedømmets Tanke ud til dets yderste Konsekvenser, medens det maadeholdne Parti, Mænd som Mogens Gøje og Oluf Nielsen Rosenkrantz, begge Gange holde igjen. At Oprørspartiet ikke var bange for at forgribe sig paa Kronens Rettigheder, viste de tilfulde 1533; men ogsaa 1523 er der Spor af det samme: d. 30 Januar 1523, altsaa inden der endnu var kommet noget Svar fra Hertug Frederik, samme Dag, som Ove Lunge i et andet Brev første Gang forekommer som Rigsraad, tilbagegiver Oprørspartiet (Biskopperne Niels Stygge, Rosenkrantz, Iver Munk, Stygge Krumpen og Jørgen Fris, Ridderne Predbjørn Podebusk, Jakob Lykke, Tyge Krabbe og Peder Lykke) i Viborg Bispegaard Rasmus Klementsens det Gods, som Kong Kristiern tog fra ham og hans Søkende og som hans Fader Niels Klementsens havde kjøbt og pantet; ja hvad mere er, de forpligtede sig til ingen at tage til Konge over sig, uden han stadfæster dette deres aabne Brev. Dette har Frederik I ogsaa maattet gjøre (15 Maj)!²⁾ Men om der nu end er begaaet nok saa megen Uret mod den lidet hæderlige Niels Klementsens raa og ustyrlige Søn og øvrige Arvinger ved Inddragelsen af dette meget indviklede

¹⁾ Jfr. de oprørske Raaders Brev til Otto Krumpen, Allens Breve til Fr. I og Kr. II. S. 42. — Hist. Tidsskr. 4 R. III, 312 og 313 med Note 1.

²⁾ Fred. I's Registranter S. 5. Jfr. Allens Breve og Aktst., I, 26.

Gods, hvor Pantegods, Kjøbegods og Krongods synes at have været i en broget Forvirring, saa angik denne Sag dog i høj Grad Kronen, og man kunde godt have ventet med dens Afgjørelse. — Og nu selve Brevet af 1 Marts, hvori ogsaa Mogens Munk og Ove Lunge nævnes! Rigsraaderne unde de gode trofaste Borgere udi Aars for den tro Tjeneste, Møde, Umage, store Livsfare, Kost og Tæring, de „os og Riget“ (!) gjort have, — at putte alle de fra Aarhus opkrævede kgl. Skatter i Byens Kasse, hvorfor alle Kongens Embedsmænd uden al Forhaling eller ydermere Paaskud skulle udlevere Pengene til Borgerne! ¹⁾ Dette synes dog at være at tiltage sig „kgl. Myndighed“.

Den Tanke, selv at optage et Par gode Venner imellem sig, som Rigsraadet bevislig satte i Værk under lignende Forhold 1533, laa saa meget nærmere, som Raadet i Kong Hanses Tid havde haft Indflydelse paa Valget af Rigsraader; ingen kunde optages uden Rigsraadets Raad ²⁾. Tilstanden under Kong Hans stræbte man i det hele taget at vende tilbage til som en gylden Tid i Modsætning til Kristiern II's; det har ofte givet sig Udtryk i Tidens Statsakter. I ethvert Tilfælde har Kong Frederik ved Haandfæstningens Udstedelse taget mod Mogens Munk og Ove Vincentsen som Rigsraader, medens han selv ingen andre har udnævnt og ikke har foretaget andre Forandringer i det jyske Raads Sammensætning før denne Dag (26 Marts). Først da Kong Frederik den Dag paa Viborg Ting havde modtaget Rigspanen og var dragen tilbage til Staden, indsatte han strax efter kgl. Regimente med Hofmester, Kansler, Marskalk og alle Embeder ³⁾. Det samme viser selve Haandfæstningen, hvor Mogens Gøje endnu kaldes Marsk (ikke Rigshofmester), Tyge Krabbe endnu ikke Marsk, men blot Ridder og Raad; Otte Holgersen (Rosenkrantz), Erik Eriksen (Banner), Oluf Nielsen (Rosenkrantz) og Knud Henriksen (Gyldenstjerne), af hvilke i det mindste de sidstnævnte ligesom Mogens

¹⁾ Hübertz's Aktstykker vedk. Aarhus, I, 121—22.

²⁾ Geh. Ark. Aarsberetn. II, 52, Art. 24.

³⁾ Øjenvidnets (Utenhofs) Skildring i Dsk. Mag. 3 R. III, 23.

Gøje faa Dage før vare gaaede over til Hertugen, ere endnu ikke Rigsraader; men faa Dage efter Haandfæstningens Udstedelse ere de det. Saaledes kalder Kong Frederik allerede i et Brev til sin Søn Hertug Kristian af 7 April Knud Henriksen (Gyldenstjerne) „vor Raad“¹⁾; 11 April og 21 April udstede de Raader, der fulgte Hertug Kristian paa Toget mod Kjøbenhavn, Breve i følgende Orden: Ove Bilde, Jørgen Fris, Mogens Gøje, Peder Lykke, Mogens Munk, Knud Henriksen, Ove Vincentii og Erik Eriksen (Banner)²⁾. — Oluf Nielsen (Rosenkrantz) forekommer som Rigsraad d. 1 Juni³⁾, men er uden Tvivl optagen samtidig med de andre Jyder kort efter den jyske Haandfæstnings Udstedelse. — De nyoptagne Fynboer begynde derimod først at vise sig efter Kong Frederiks Ophold i Odense 13 Maj og følgende Dage; Lauritz Skinkel forekommer saaledes 17 Juni⁴⁾. — Sjællænderne og Skaaningerne komme senere, saaledes Knud Bille d. 3 August⁵⁾. — Det er den samme Orden af de nyoptagne Raader, som findes i den endelige Haandfæstning af 3 August. I det hele og store findes denne Orden bevaret i Rigsraadsfortegnelserne fra Frederik I's Tid. De nyoptagne Rigsraader sættes bag efter de gamle, Biskopper efter Biskopper, Prælater efter Prælater, Riddere efter Riddere, Væbnere efter Væbnere; men lige saa sikkert er det, at Skriverne ofte tage Fejl, eller at rene Tilfældigheder indsnige sig (ligesom den Dag i Dag, hvor man ved collegiale Underskrifter i Reglen følger Anciennitetsordnen, men ofte rent tilfældig kommer paa en fejl Plads). Dromprovst Knud Henriksen (Gyldenstjernes) Stilling i det ovenfor anførte Brev af 11 April trodser saaledes alle Regler. Især er der en stor Vaklen i Ridderlisten, efter at en Del af disse 1523 optagne Raader paa én Gang, formodentlig ved Kroningen i August 1524, ere blevne Riddere.

---

¹⁾ Gottorpske Fællesarkiv 47 c.

²⁾ Smsts. 47 g (efter Allens Excerpter).

³⁾ Fred. I's trykte Registr. S. 7.

⁴⁾ Smsts. S. 8.

⁵⁾ Smsts. S. 14.

Men den Omstændighed, at disse Mænd omtrent paa én Tid vare blevne Rigsraader og senere paa éns Tid Riddere, turde maaske netop have bidraget til denne Vaklen. Saa meget turde være vist, at man aldrig vil finde disse Mænd opførte midt mellem de ældre Raader. Bedst ser man Forholdet ved netop at lægge Mærke til Slutningen af Rigsraads-listerne, og naar man her ser nye Navne i en bestemt Rækkefølge i flere omtrent samtidige Breve, kan man deraf temlig sikkert slutte sig til Optagelsesfølgen. Indtil videre maa jeg derfor anse det for rimeligst, at Ove Vincentsen (Lunge) er bleven optagen efter (eller samtidig med) Mogens Munk, af selve de oprørske Raader. For øvrigt vil denne Sag, lige som utallige andre, ikke kunne blive endelig afgjort, før man faar et fuldstændigt Diplomatarium for disse Aar, — og maaske ikke en Gang da¹).

Om Familien Rosenkrantz's Stilling til Reformationen udtrykker Forf. sig (S. 35) paa følgende Maade: „I den forreste Række blandt Forsvarerne af den gamle nedarvede Tro stod i det mindste i Stridens Begyndelse Familien Rosenkrantz, om ikke alle Medlemmer af Slægten saa dog de mest ansete og indflydelsesrige, saaledes Brødrene Hr. Oluf Nielsen til Vallø, D. R. R., og Hr. Henrik Nielsen til Bjørnholm og Brødrene Hr. Otte Holgersen til Boller, D. R. R., og Hr. Holger Holgersen

---

¹) Anders Bille kaldes i Udskriften til et Brev af 10 August 1522, altsaa i Kr. II's Tid, „vor Mand og Raad“ (Bricka a. Skr. S. 52). — Hans Stilling i Rækken, efter Otte Krumpen, Johan Oxe, Johan Urne, Vincents Lunge (Hdf. af 3 Aug. 1523; jfr. Dommen over Niels Brahe 1525, i Fred. I's tr. Reg. S. 72; Odense Reces 1527 i Rosenvinges Gl. dske Love, IV, 140), kunde tyde paa, at ovennævnte Mænd ogsaa vare optagne i Raadet i Kr. II's Tid. Men i andre Breve, f. Ex. i Recesserne fra 1533 (Rosenv. IV, 145 f.), staar han længere nede i Rækken, endogsaa efter Oluf Nielsen Rosenkrantz, der bevislig først er optagen i Fr. I's Tid. Men i den ældre faste Rigsraadsrække har jeg aldrig fundet A. Bille opført; jeg er derfor indtil videre mest tilbøjelig til at antage, at han først er bleven Rigsraad 1523, og at Udskriften i Brevet af 10 Aug. 1522 beror paa en Fejlskrift (jfr. Bricka, S. 50, Anm.).

til Boller samt Biskoppen i Børglum Niels Styggesen tillige med flere paa den Tid mægtige Mænd, der ved Svogerskab vare knyttede til Slægten, saaledes Hr. Tyge Krabbe, D. R. M., Hr. Predbjørn Podebusk, Hr. Axel Brahe, Mogens Munk, Landsdommer i Nørrejylland, og Ove Vincentsen Lunge, der alle vare Medlemmer af Rigens Raad og alle gifte med Døtre af Familien Rosenkrantz.“

Ogsaa her er Forf. kommen til at sige for meget. Otte Holgersen døde, inden Striden her til Lands var ret begyndt, saa at hans Stilling til den religiøse Strid bliver af mindre Betydning. Oluf Nielsen var ganske vist Katholik, men hans senere Færd (1533) viste tilfulde, at han forstod at underordne Hensynet til Religionen under Hensynet til Rigets Ve og Vel, og i Modsætning til Tyge Krabbes og Bispepartiets hensynsløse Færd sluttede han, Erik Ottesens Sønnesøn, sig i det afgjørende Øjeblik til Erik Ottesens Dattersøn, den lutherske Rigshofmester Mogens Gøje, og til Erik Banner¹⁾. Hvorledes det forholder sig med Holger Holgersens og Henrik Nielsens religiøse Tro, skal Anm. indtil videre lade staa hen; de hørte ingenlunde endnu til Rigets ledende Mænd i Kong Frederiks Tid, om de end havde Forleninger; Døden bortrev dem begge i en forholdsvis ung Alder, inden de havde faaet Sæde i Rigets Raad; i et meget indholdsrigt Brev af 23 Marts 1534, som Forf. forhaabentlig vil faa Lejlighed til at optage i den følgende Dels Diplomatarium, udtaler Hr. Henrik Rosenkrantz, da Lensmand paa Gulland, sig for øvrigt til sin Svigerfader Anders Bille meget haanlig om Tyge Krabbes Frygt for at forgribe sig paa Kirker, selv om de i militær Henseende stod i Vejen for en Borgs Forsvar²⁾; at Hr. Henrik i sin Ungdom 1522 var bleven Ridder af den hellige Grav, viser heller ikke noget med Hensyn til hans senere Tro; det samme var Tilfældet med Hr. Mogens Gyldenstjerne; men denne viste senere i sit Liv neppe nogen Vedhængen ved Katholicismen. — Ogsaa blandt

¹⁾ Hist. Tidsskr. 4 R. IV, 634 ff.

²⁾ Adelsbreve Fasc. 53, kgl. Bibl. (Uddrag i Allens Exc. 53. s. 1, p. 338—46).

de anførte rosenkrantzske Svogre er der nogle, hvis Stilling til Katholicismen er tvivlsom, saaledes Hr. Axel Brahe; at hans Hustru, Sofie Holgersdatter Rosenkrantz, lod sin unge Brodersøn, den senere saa bekjendte Jørgen (Ottesen) Rosenkrantz, gaa i Skole hos Lutheranerne i Malmø, tyder ikke paa et afgjort katholsk Sindelag, ligesom Axel Brahe ogsaa i en skriftlig Kilde stilles sammen med Mogens Gøje og Erik Banner som en af de Stormænd, der først sluttede sig til Reformationen, noget, der dog maaske er et for stærkt Udtryk, siden han paa Herredagen 1533 syntes at slutte sig til det katholske Parti i Religionssagen¹⁾. — I det hele taget er det overordentlig vanskeligt at bestemme de enkelte Adelsmænds og Rigsraaders religiøse Standpunkt, naar man ikke har ganske utvivlsomme Vidnesbyrd for Haanden. En stor Mængde Afskygninger fandt Sted i Anskuelse i denne bevægede Tid. Lige som i vore Dage var det den Gang sjældent at finde de „rene Standpunkter“. Nogle vare gammeldags Katholiker af Vane, men overfor Kirken lige fuldt sociale Røvere. Man forbæres stadig ved at se Inkonsekvensen i mange af disse Mænds Færd; selv have de ikke mærket den, fordi de stode midt i Bevægelsen og endnu ikke kunde overskue den; det kan man først bag efter. Lyst til Kloster- og Kirkegods gjorde mangan en katholsk-sindet Adelsmand til Lutheranernes Medskyldige i denne Henseende.

Forf. vil desuden (S. 22 ff.) i Navnet Rosenkrans, som først optages paa denne Tid, se en Protest fra den katholsk-sindede Familie mod Reformationen. Forf. mener nemlig (S. 29 ff.), at Rosenkransen først findes optaget som Hjelmtegn paa denne Tid, og at Navnets Antagelse først finder Sted i Følge Frederik I's Forordning af 6 December 1526 om Antagelsen af faste adelige Tilnavne. I begge disse Henseender kan Anm. dog ikke være ganske enig med ham. At det oprindelige Hjelmtegn kun har været to Vesselhorn, saaledes som det ses af Ridder Johannes Nielsens Segl (Tab. I, 1), er klart nok; men en Udsmykning finder tidlig Sted, snart under andre

¹⁾ Dansk Mag. III, 104; Ny kirkehist. Saml. II, 284; jfr. Herredagen 1533. S. 204 (Hist. Tidsskr. 4 R. III, 425).

Former, snart paa en saadan Maade, at der ikke synes at være Grund til heri at miskjende Rosenkransen, saaledes allerede i Ridder Niels Iversens Segl 1397 ff. (Tab. I, 4) og maaske ogsaa i Ridder Otte Nielsens 1433 (Tab. I, 10), ligeledes i Erik Ottesens af 1468. I dennes Børns Segl findes Rosenkransen meget tydelig paa Fru Kristine Eriksdatters 1506 (Tab. III, 7), paa Ridder Niels Eriksens 1500 og 1503—4 (Tab. III, 10; 11) og hos dennes Søn Oluf Nielsen „Rosenkrans“ 1528. Tilvisse have disse samme Mænd ogsaa brugt andre Segl, hvor Rosenkransen ikke findes. Det maa vel saaledes siges at være hos Hovedlinien, at dette Hjelmmykke efterhaanden har udviklet sig til Rosenkransens Form. Men det første Udspring til den findes vistnok allerede i det ældste Segl, vi kjende: en rosetlignende Figur, der paa en ejendommelig Maade er anbragt imellem eller ovenfor Hornene (Tab. I, 1 og 2); især betegnende er i denne Henseende Erik Timmesens Segl af 1471 ff. (Tab. II, 7) og ligeledes Niels Timmesens af 1477 (Tab. II, 5). Denne rosetagtige Figur eller Stjerne findes ogsaa ofte anbragt paa de øvrige Segl, selv hvor der ingen Hjelmtegn findes, i Begyndelsen vistnok rent dekorativt.

Rosen og Rosenkransen kan efter Anm.'s Mening derfor ikke helt afvises i ældre Tid. Især synes den fremtrædende hos Erik Ottesen og hans Æt. Naar et senere opstaaet Familiesagn lader Rosenkransen blive skjænket „Ridder Erik“ af Paven i Rom, er det derfor ikke umuligt, at det er Erik Ottesen, Sagnet sigter til, i det Sagnet har forklaret Rosenkransens Tilværelse i Navnet og Vaabnet paa sin Vis. Og naar Hovedlinien vilde antage et fast Tilnavn, laa vistnok Hjelmmykket nærmest. Den skaktavlede Skraabjelke og Vesselhorn med Paafugleffjedre førte ogsaa en Linie af Friserne; vilde man adskille sig fra dem, laa netop Rosenkransen nær. Naar dette er sket, vides ikke med Vished; kun maa det fastholdes, at det er sket inden Kongebudet af (6) December 1526 om faste Tilnavnes Antagelse. I det Brev, hvorved Hr. Henrik Nielsen (til Bjørnholm) 1522 optages som Ridder af den hellige Grav, kaldes han allerede Hendrik Rosenkrantz, saa han er den første, som nu vides at være kaldt saaledes. Vel mener

Forf. (S. 33), at Navnet her ved en Anakronisme er tilføjet af Afskriveren, Peder Dyrskjøt. Dette er dog neppe rimeligt, især da Hr. Holger Holgersen til Boller i et Kongebrev af 6 Januar 1525 ligeledes kaldes saaledes, og naar Forf. (S. 36) forklarer dette af, at man vidste, at et Paabud om faste Tilnavne kunde ventes (hvilket dog først kom henved to Aar senere), saa maa det dog anses for højst usandsynligt, for ikke at sige umuligt, at det kgl. Kancelli skulde give sig til at døbe Folk med Navne, de eller deres Slægt ikke selv førte. Dertil kommer, at Holger Holgersen ikke blot kaldes Rosenkrans i dette Brev af 6 Januar¹⁾, men ogsaa i et Brev af Februar s. A.²⁾, og Henrik Nielsen i et Brev af 21 Septbr. s. A.³⁾, medens for øvrigt ingen af Familiens andre Medlemmer, saa vidt vides, endnu kaldes saaledes. I det mindste disse to Mænd maa saaledes antages at have ført Navnet inden (6) Decbr. 1526, eller ogsaa maa det ikke have været ualmindeligt at benævne Slægten saaledes.

Et lignende Tilfælde har man fra samme Tid med Gyldenstjerne. En Gren af denne Familie kaldte sig Hak efter deres Mormoder Kirsten Hak, saaledes baade Mester Anders Hak, der faldt i Slaget ved Svendstrup 1534, og hans Broder Erik, Lensmand paa Akershus i Grevefejden. Først efter Forordningen af Decbr. 1526 optage de, ligesom de øvrige, Navnet Gyldenstjerne, men kaldes i private Breve endnu efter den Tid ofte Hak, hvorfor baade Hvitfeldt og selv Historikere fra den nyeste Tid have gjort to Par Folk ud af dem. Gyldenstjernernes Hovedlinie, og da navnlig den bekjendte Knud Henriksen (Gyldenstjerne), senere Biskop i Fyn, havde imidlertid inden Decbr. 1526 begyndt at kalde sig, eller at kaldes, med et Slægtsnavn — „van Stern“; saaledes kaldes Knud Henriksen i Breve fra August 1526⁴⁾. Her har man saaledes

¹⁾ Dsk. Mag. VI, 7–8.

²⁾ Adlers Bidrag til Ribe Hist. Nr. 10, S. 16 (Program fra Ribe Skole 1847).

³⁾ Fred. I's (trykte) Registr. S. 92.

⁴⁾ Smsts. S. 106 og 110. Jfr. Script. R. D. VII, 241: Canutus Stellareus, vel, ut se ipsum in quibusdam litteris vocat, de aurea Stella.

Exempel paa en Slægt, hvis ene Gren begyndte at kaldes efter Skjoldet (Stjernen), ligesom Rosenkranserne efter Hjelmtegnet, medens andre af Slægten begyndte at føre (eller kaldes med) andre Navne. At dette kunde medføre Forvirring, er indlysende. Anm. er derfor tilbøjelig til at antage, at netop disse to Tilfælde, maaske forstærkede med flere lignende, nu ukjendte, har virket til at fremkalde det kgl. Bud af (6) December 1526, som Forf. desværre kun har kjendt efter den foreløbige Omtale i Herredagsforhandlingerne i Odense, ikke efter selve den udstedte Reces, hvor Bestemmelsen lyder saaledes:

„Vil vi ogsaa, at alle Riddermændsmænd her udi Danmarks Rige, som ikke have stadfæste Tilnavn, skulle tage og udvælge dem stadige Tilnavn udi saa Maade, at de, som føre ens Skjold og Hjelm, skulle have ens Tilnavn, paa det at man udi Fremtiden kan spørge, hvilken nogen ærlig ridderlig Gjerning gjør i Marken eller andensteds, som udi andre kristelige Kongeriger Sæd er“¹⁾.

Rigsraaderne fulgte for største Delen strax Budet. I et i de samme Dage (6 Decbr.) udstedt Brev forekomme saaledes, foruden tidligere brugte Slægtsnavne, følgende nye Benævnelser: Albert Ravensberg, Henrik Sparre, Oluf Ulfstand, Holger Ulfstand, Mourits Sparre, Oluf Rosenkrants, Truid Ulfstand, Johan Bjørn, Niels Henriksen Arnfeld, Erik Banner, Niels Lunge²⁾. Af de i Brevet nævnte verdslige Raader er der kun to, som endnu ikke have noget Tilnavn, Mads Eriksen (Bølge) og Erik Eriksen. Neppe vil man, saa vidt Anm. har lagt Mærke til, finde nogen af disse Mænd tidligere nævnte med disse Tilnavne, ikke en Gang Brødrene Ove og Niels Vincentsen, uagtet deres Broder Vincents dog i længere Tid havde ført Navnet Lunge. Allerede 7 Januar omtales „Christopher Hwittfeld, som kaldes Otzen“, og saa fremdeles³⁾. Mon virkelig ikke i

¹⁾ Løst indlagt i Fr. I's Reg. (Dske Kong. Hist. Nr. 13), jfr. Ny dske Mag. V, 207. [Nu trykt i Kong Fr. I's dske Reg. S. 347.]

²⁾ Ny dske Mag. V, 211—12.

³⁾ Fr. I's trykte Reg. S. 126 ff.

det mindste nogle af disse Familier allerede tidligere skulde have baaret disse Navne, selv om de enkelte Mænd endnu ikke kaldtes eller skrev sig med Tilnavnet? De have i ethvert Tilfælde haft alt paa rede Haand!

De samme Mænd, der ere blandt de første, som nævnes med Navnet Rosenkrans, have ogsaa foretaget en betydelig Udvidelse af Vaabnet ved Optagelsen af de to Løver, nemlig Hr. Henrik Nielsen til Bjørnholm, der ifølge en Meddelelse af Stiftamtmand Kammerherre Rosenørn i Randers (S. 31 Anm.) har anbragt dem paa sit Vaaben i Tirstrup Kirke med Aars-tallet 1535, og hans Broder Oluf Nielsen til Vallø, der fører dem i sit Vaaben 1540 (Tab. IV, 8). Senere findes de ogsaa hos Otte Holgersens Børn. Forudsat, at Vaabnet i Tirstrup Kirke virkelig skriver sig fra 1535 og ikke er senere tilsat, bliver Henrik Nielsen, saa vidt nu vides, den første, der har anvendt dette Vaaben. Kammerh. Rosenørn sætter Løvernes Optagelse i Vaabnet i Forbindelse med Henrik Niensens Værdighed som Ridder af den hellige Grav, „thi Løven blev netop optagen som Skjoldmærke for at betegne Pilegrimsfarten til det hellige Land“. Anm. skal dog dertil bemærke, at det ikke var alle Riddere af den hellige Grav, der optog Løven; i al Fald var det, saa vidt Anm. bekjendt, ikke Tilfældet med Mogens Gyldenstjerne og hans Efterkommere. Dette forklarer heller ikke, hvorfor de andre Rosenkrantzer optog Løverne i deres Vaaben. Henrik Nielsen døde ugift ved en ulykkelig Hændelse, lige som han skulde modtage sin Brud, og efterlod sig intet Afkom, og selv om man vilde antage, at Broderen Oluf Nielsen havde arvet ham og derfor optaget hans Vaaben, forklarer det i al Fald ikke, hvorfor Otte Holgersens Børn gjorde det samme. For disses Vedkommende kunde man tænke paa den store norske Arv, der paa Reformationstiden tilfaldt dem; thi i det mindste en Del af denne Arv skrev sig oprindelig fra Kong Hakon Hakonsens uægte Datter Agnes, fra hvem Otte Holgersens Moder gjennem adskillige Slægtled nedstammede. Men dette forklarer ikke, hvorfor Brødrene Henrik og Oluf Nielsen ogsaa optog Løverne. Det forekommer derfor Anm., at T. Becker vistnok har Ret, naar han (Orion I,

62—63) sætter Optagelsen af de to Løver i Forbindelse med Sagnet om, at Rosenkrantzerne gennem „Prins Stygge“ og hans engelske Brud nedstammede baade fra den danske og den engelske Kongeæt.

Vi henstille disse Bemærkninger til den ærede Forf.'s Opmærksomhed, i det vi atter udtale det Haab, at det maa lykkes Forf. at faa Værket fortsat, saa at Erik Ottesens Efterkommeres Liv og Færd kan blive skildret. Hvor vigtige omhyggelige biografiske og genealogiske Værker ere for den historiske Gransking, hvor lidet vi endnu i den danske historiske Litteratur have af den Slags Værker, hvor vanskeligt og møjsommeligt det er at danne sig et nogenlunde klart Billede, selv af de mere fremtrædende Personligheder og deres Færd, — det har enhver, der har syslet med en Tids Historie, en levende Følelse af. Ethvert betydeligere Bidrag til at afhjælpe dette Savn vil derfor af Historikeren blive modtaget med Tak; men naar, som i dette Tilfælde, den skildrede Æts Virkning strækker sig gennem Aarhundreder og paa mange Punkter viser sig i hele Folkets Historie, da faar Værkets Fortsættelse Betydning ikke blot for Fagmanden og for Efterkommerne, men, direkte eller indirekte, ogsaa i langt videre Kredse.

A. Heise.

L. Daae: **Norges Helgener.** Christiania 1879.

Er der Noget, som skulde kunne og vel ogsaa bør forsonse Tanken med den Uret, der som et Led i den lange Kjæde tilføjedes vort Fædreland 1814, maa det være Skuet af den Lykke og Blomstring, der er falden i det unge Norges Lod. Og kunde end dette vort Broderlands vidunderlig udviklede materielle Kraft fremkalde et lille Suk ved Tanken om, hvor haardt vor Vanmagt kunde have blot nogen forøget Styrke nødvendig, er Forholdet paa det aandelige Omraade dog frit for endog en saadan Følelse og et saadant Savn. Thi her er den for begge Lande gjensidige Fordel saa aabenbar, at Kappelysten, som Forholdene fremkalde, villig erkjendes for at være